

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”

TEZĂ DE DOCTORAT
Către o piață unică digitală:
Reglementarea datelor în Uniunea Europeană
- REZUMAT -

Coordonator științific:
Prof. dr. Vasile Pușcaș

Doctorand:
Iulia-Daniela Mureșan

Cluj-Napoca
2022

Demersul de cercetare concretizat în teza de doctorat cu titlul „Către o piață unică digitală: Reglementarea datelor în Uniunea Europeană” prezintă și evaluează regimul de reglementare a datelor electronice la nivelul UE. Examinarea cadrului legislativ privind datele cu caracter personal și cele fără caracter personal adoptă o orientare concentrată pe implicațiile economice și piața internă a UE.

Oportunitatea cercetării reiese din metamorfoza actuală a societății, care nu reprezintă o evoluție incrementală ci o perturbare sistemică ce este caracterizată de răspândirea tehnologiei digitale în toate sectoarele economiei cuplată cu apariția de noi tehnologii cu potențial disruptiv, precum inteligența artificială, Big Data, Blockchain, 5G, Realitatea Augmentată și Realitatea Virtuală. Începând cu anul 2020, pandemia SARS-Cov-2 a reprezentat un imbold suplimentar pentru adoptarea accelerată a tehnologiei digitale la nivelul întregii populații și a companiilor mici și mijlocii. Chiar și organele administrației publice din România, cunoscute pentru inerția birocratică ilustrată de faimosul „dosar cu șină”, au implementat tehnologii digitale în relația cu publicul¹. Tehnologiile digitale nu mai reprezintă astfel un domeniu specific, ci constituie fundamentul tuturor sistemelor economice ale societăților inovatoare moderne². Prin urmare, pentru a participa în societatea modernă este inevitabilă o prezență digitală, care duce automat la generarea de date electronice. Aceste date au potențialul de a genera valoare economică semnificativă dacă sunt analizate sau utilizate împreună cu servicii și produse, devenind un motor major al dezvoltării economice. „Lanțurile valorice ale datelor se bazează pe diferite activități legate de date precum crearea și colectarea datelor; agregarea și organizarea datelor; prelucrarea datelor; analiza, comercializarea și distribuirea datelor; utilizarea și reutilizarea datelor”³. Rezultă astfel că datele electronice, ca factor cheie al dezvoltării economiei digitale, au statutul de resurse valoroase depășind ca importanță petrolul⁴ și numite „noul aur”⁵.

¹ OUG nr. 38/2020 privind utilizarea înscrisurilor în formă electronică la nivelul autorităților și instituțiilor publice publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 289, din 07.04.2019 care prevede obligativitatea generală ca actele emise în format electronic de autoritățile și instituțiile publice să fie semnate cu semnătură electronică calificată, nu trimise printr-un simplu e-mail. De asemenea, autoritățile și instituțiile publice au obligația primirii înscrisurilor semnate cu semnătură electronică.

² Considerentul 1 Regulamentul (UE) 2018/1807 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 noiembrie 2018 privind un cadru pentru libera circulație a datelor fără caracter personal în Uniunea Europeană, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R1807&from=RO>, accesat în 25.01.2022.

³ *Idibem*, considerentul 2.

⁴ *** „The world’s most valuable resource is no longer oil, but data”, *The Economist*, 06 Mai 2017, <https://www.economist.com/leaders/2017/05/06/the-worlds-most-valuable-resource-is-no-longer-oil-but-data>, accesat în 17.01.2022.

⁵ *Data is the New Gold: Marketing and Innovation in the New Economy*, Washington D.C.: US Chamber of Commerce Foundation, 2014, www.uschamberfoundation.org/data-new-gold-marketing-and-innovation-new-economy, accesat în 04.02.2022.

Nu este însă evident care este regimul juridic ce va governa datele, respectiv cui îi aparțin datele, cine are control asupra lor, ce alte drepturi există cu privire la date, condițiile în care pot să fie vândute sau ce măsuri de protejare a datelor există. Abordarea autorităților competente, puse față în față cu sarcina de a reglementa un domeniu inovativ, complex și dinamic a fost fie de a emite norme în lipsa cunoștințelor necesare, într-o stare de anxietate și presiune externă, fie de paralizie și ignorare⁶. „Inerția legii” funcționează pe principiile legii inerției, prima lege a lui Newton, care prevede că „fiecare corp persistă în starea sa de repaus sau de mișcare uniformă, cu excepția cazului în care este obligat să-și schimbe starea prin o forță imprimată”⁷. În lipsa unei perturbări semnificative, cadrul normativ își va păstra starea inițială.

În acest context, demersul de cercetare a analizat regimul de reglementare a datelor electronice, prin identificarea instrumentelor aplicabile atât de tip hard law cât și de tip soft law și evaluarea lor ulterioară. Analiza cadrului legislativ existent, precum și a celui viitor aflat în prezent în dezbatere are ca punct de plecare clasificarea tripartită a lui Brownsword⁸ privind adaptarea sistemului legislativ la modificările tehnologice, organizată pe niveluri de complexitate, numite Legiferare 1.0, Legiferare 2.0 și Legiferare 3.0⁹. Astfel, dacă abordarea Legiferare 1.0 se referă la o aplicare tradițională a regulilor, standardelor și principiilor de drept existente la faptele concrete ale unui caz singular legiferând prin intermediul jurisprudenței care urmărește păstrarea coerenței sistemului, abordarea Legiferare 3.0. propune utilizarea tehnologiei însăși ca instrument de reglementare. Pe de altă parte, tipul de Legiferare 2.0., ca stadiu intermediar, abandonează reciclarea conceptelor tradiționale de drept și implică articularea unor noi reguli și a unui cadru de reglementare specific pentru a servi în mod direct unui scop dat¹⁰.

Lucrarea este structurată în 5 capitole principale divizate fiecare în mai multe secțiuni. Demersul de cercetare demarează astfel cu o prezentare a evoluției istorice a pieței interne a UE, pornind de la Tratatul de la Roma și până la Actul privind Piața Unică din 2012 și identificând strategiile de reglementare folosite în procesul de integrare economică. Extinderea pieței interne pentru a include și spațiul digital și strategia UE de a institui decada digitală europeană, reprezintă subiectul următoarei secțiuni. Dacă la momentul înființării sale, piața internă a UE a fost concepută

⁶ Mark Fenwick, Wulf A. Kaal și Erik P.M. Vermeulen, „Regulation tomorrow: What happens when technology is faster than the law?”, în *American University Business Law Review*, Vol. 6, Nr. 3, 2017, pp. 561-594, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1028&context=aubl>, accesat în 08.04.2022.

⁷ *Britannica*,

<https://www.britannica.com/science/law-of-inertia>, accesat în 08.04.2022.

⁸ Roger Brownsword, *Law 3.0. Rules, Regulation, and Technology*, Abingdon: Routledge, 2021, pp. 1-6.

⁹ Noțiuni traduse din engleză de la termenii originali: *Law 1.0*, *Law 2.0* și *Law 3.0*.

¹⁰ Brownsword, *op. cit.*

pentru o economie bazată pe transferul de bunuri fizice și prestarea de servicii față în față, dezvoltarea tehnologică a dus la necesitatea adaptării acesteia. Astfel, piața unică a UE s-a dezvoltat treptat pentru a include atât spațiul digital în general, cât și datele electronice în particular, ca elemente constitutive ale societății informaționale.

Cel de al doilea capitol prezintă aspecte introductive pentru a creiona contextul social, economic și politic pe care se inserează instrumentele normative privind datele electronice. Lucrarea definește și prezintă mai multe concepte relevante, respectiv noțiunea de „date”, folosită în instrumentele legislative ale UE, noțiunea de „informații” folosită în special în legislația SUA și noțiunea de „cunoștințe”. Acest efort de cercetare a permis formularea unei definiții de lucru pentru continuarea demersului și stabilirea limitelor cercetării. Termenul de „date” electronice este astfel utilizat interschimbabil cu noțiunea de „informații”, ca reprezentând unități semantice, faptice, în format digital, deci care pot fi transmise sau procesate cu ajutorul unui dispozitiv de tip computer.

Pentru a plasa studiul în context și a ilustra relevanța datelor, secțiunea a 2-a descrie evoluția istorică și modul de funcționare a economiei datelor, ca rezultat al evoluției tehnologiilor digitale. Colectarea masivă de date în format electronic, atât cu caracter personal cât și fără caracter personal, reprezintă în prezent un *fait accompli* în întreaga lume. Conform estimărilor, în anul 2025, volumul de date nou produse va ajunge la 175 zettaocteți, iar introducerea de tehnologii noi în producția de masă, precum IoT, semnifică o interacțiune suplimentară cu dispozitive care colectează date la fiecare 18 secunde¹¹. Analizarea activității desfășurată pe platformele de social-media, denotă faptul că în anul 2018, pe parcursul a un minut, utilizatorii au postat 473.400 de mesaje pe platforma Twitter, au distribuit 2 milioane de fotografii prin intermediul Snapchat, au postat 49.380 de fotografii pe Instagram, iar platforma LinkedIn a câștigat 120 de utilizatori noi¹². Toate aceste date reprezintă o resursă esențială pentru creșterea economică, inovare, crearea de locuri de muncă și progresul societății în general¹³. Din perspectiva unei persoane fizice, datele sunt informații personale, care necesită o protecție strictă raportat la riscurile pe care o utilizare neconformă le presupune. Din perspectiva unei companii datele, atât cele cu caracter personal cât și cele fără caracter personal, au o valoare comercială majoră. Pentru organele statului, datele reprezintă atât o modalitate de optimizare a activității cât și o resursă pentru care trebuie să stabilească un cadru de reglementare care să asigure

¹¹ Bernard Marr, „How much data is there in the World?”, *Bernard Marr & Co.*, <https://bernardmarr.com/how-much-data-is-there-in-the-world/>, accesat în 02.02.2022.

¹² *Ibidem*.

¹³ *O Agendă digitală pentru Europa*, Bruxelles: Comisia Europeană, 2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0245&from=en>, accesat în 02.03.2022.

un echilibru între interesele concurente. Prin urmare, atât actorii publici cât și cei privați colectează baze de date de dimensiuni impresionante, în vederea integrării datelor în toate activitățile posibile¹⁴.

Următoarea secțiune identifică principalele caracteristici ale datelor care fac posibilă extragerea valorii economice, precum și operațiunile de bază din ciclul de viață al datelor. Modelele de afaceri specifice au indicat o comercializare excesivă a spațiului digital, caracterizată prin opacitate. Cu titlu de exemplu, lucrarea prezintă volumul mare de date și fluxurile de date implicate într-o simplă tranzacție digitală de vânzare cu amănuntul. Ultimele două secțiuni analizează datele electronice din punct de vedere juridic, inițial prin încercarea de calificare a acestora ca bun în înțeles juridic și încadrarea sa în categoriile existente pentru clasificarea bunurilor și ulterior prin introducerea și aplicarea conceptului de Legiferare 1.0.

Cel de al treilea capitol analizează eforturile concrete de reglementare a datelor electronice, atât legislative cât și jurisprudențiale, formarea la nivelul UE a 2 regimuri paralele, respectiv pentru date cu caracter personal și date fără caracter personal și procedează la încadrarea acestora în clasificarea tripartită a lui Brownsword. Prima secțiune prezintă instrumentul principal al UE pentru reglementarea datelor, respectiv Regulament general privind protecția datelor nr. 2016/679¹⁵ cunoscut sub numele de GDPR. În continuare, a doua secțiune tratează istoricul reglementării datelor cu caracter personal în spațiul european, atât la nivel național cât și prin intermediul organizațiilor internaționale, precum Consiliul Europei. Secțiunea a treia investighează existența unor instrumente legislative cu aplicare alternativă sau cumulativă GDPR-ului pentru reglementare datelor cu caracter personal, precum și cazurile în care competența de reglementare revine statelor membre. Cadrul de reglementare a datelor fără caracter personal precum și modul de a distinge între cele două regimuri paralele și a identifica punctele de interacțiune dintre ele, mai ales în condițiile în care linia de demarcație nu este întotdeauna clară, reprezintă subiectul următoarei secțiuni. Cea de a șasea secțiune prezintă evoluția viitoare a reglementărilor pentru avansarea domeniului și adaptarea sa la realitățile economice și sociale, prin inițiative precum Actul privind serviciile digitale, Actul piețelor digitale sau Actul privind guvernarea datelor. În continuare, raportat la importanța liberei circulații a datelor atât în interiorul UE cât și în relația cu țări terțe pentru asigurarea funcționării pieței interne și pentru extragerea valorii

¹⁴ David Reinsel, John Gantz și John Rydningm, „Data age 2025. The Digitization of the World from Edge to Core”, *International Data Corporation*, Noiembrie 2018, <https://www.seagate.com/files/www-content/our-story/trends/files/idc-seagate-dataage-whitepaper.pdf>, accesat în 01.03.2022

¹⁵ Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=EL>, accesat în 10.01.2022.

economice a datelor, prezentul demers conține un studiu de caz a instrumentelor juridice care permit transferul de date cu caracter personal dintr-un stat membru al UE într-o țară terță. Astfel, ultimele două secțiuni analizează modul de funcționare a mecanismelor legale de transfer de date. Acestea au fost drastic afectate de recenta decizie a CJUE în celebrul dosar Schrems II¹⁶ care a invalidat Decizia Privacy-Shield¹⁷ și care în plus, a pus sub semnul întrebării legalitatea transferurilor efectuate în baza Clauzelor Contractuale Standard. În urma deciziei CJUE companiile cu activitate transatlantică cât și Comisia Europeană au reacționat diferit, adoptând strategii adaptative divergente de ignorare a deciziei, respectiv de integrare a sa în activitatea proprie.

Al patrulea capitol analizează abordări alternative celei aplicate de UE privind reglementarea datelor electronice. Primele 4 secțiuni constau în prezentarea cadrului legislativ adoptat în jurisdicții care prezintă circumstanțe distincte și relevante privind modul de reglementare a datelor. Astfel, lucrarea descrie politica și legislația SUA în ceea ce privește reglementarea datelor, inițial la nivel federal și apoi la nivel statal. Acest stat are o politică privind datele diametral opusă față de cea a UE, în ciuda interdependenței dintre cele două state între care fluxurile transfrontaliere de date sunt cele mai mari din lume¹⁸. Din inițiativele existente la nivel statal lucrarea se concentrează pe cele mai dezvoltate, respectiv pe cele ale statelor California, Virginia și Colorado. A doua cea mai mare economie din lume, China¹⁹ este în proces de stabilire a propriului regim legislativ privind reglementarea datelor. Legislația propusă încearcă să acomodeze interese contradictorii precum nevoia de a avea acces la date pentru a menține ordinea și securitatea publică cu necesitatea de a se alinia la standardele partenerilor comerciali, pentru a transfera date în și din China. Pentru a putea prezenta un tablou complex cu privire la regimurile legislative existente, lucrarea a evaluat și modul de reglementare a datelor în Regatul Unit după părăsirea de către această țară a UE și detașarea de *acquis*-ul unional. Următoarele 2 secțiuni examinează abordări distincte privind reglementarea datelor în baza clasificării lui Brownsword, de la reglementarea datelor prin intermediul tehnologiei și a

¹⁶ Hotărârea din 16 Iulie 2020, *Comisarul pentru protecția datelor împotriva Facebook Ireland Ltd și Maximilian Schrems*, cauza C-311/18, CJUE.

¹⁷ *Decizia de punere în aplicare (UE) 2016/1250 a Comisiei din 12 iulie 2016 în conformitate cu Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind adecvarea protecției oferite de Scutul de confidențialitate UE-SUA*, cunoscută ca Decizia Privacy Shield, Bruxelles: Comisia Europeană, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016D1250&qid=1648468520136&from=EN>, accesat în 10.07.2021.

¹⁸ Joshua P. Meltzer, „The Importance of the Internet and Transatlantic Data Flows for U.S. and EU Trade and Investment”, *Brookings*, Global economy and development Working Paper no. 79, Octombrie 2014, pp. 4-7, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/internet-transatlantic-data-flows-version-2.pdf>, accesat în 28.02.2022.

¹⁹ ***, „GDP Ranked by Country 2022”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp>, accesat în 14.02.2022.

codului la reglementarea datelor prin reîntoarcerea la noțiunile tradiționale de drept, prin aplicarea dreptului de proprietate atât pentru datele electronice propriu-zise cât și pentru activele digitale care permit colectarea datelor. Ultima secțiune analizează și posibilitatea de a reglementa datele la nivel internațional, parte a unui efort concertat, cu înaintarea propunerii de a include datele în regimul de reglementare existent la nivelul OMC. Interacțiunea dintre actualul regim juridic al UE privind datele și standardele OMC existente prezintă riscul de a duce la identificarea unor restricții deghizate asupra comerțului.

Ultimul capitol, investighează abordarea națională a României cu privire la reglementarea datelor. Prin prisma calității sale de membru UE, România face parte dintr-un sistem de drept complex, bazat pe norme supranaționale și pe interacțiunea dintre acestea și regimul național. Astfel, prima secțiune analizează politica națională privind economia digitală, atât în mediul public cât și în cel privat. În continuare, următoarea secțiune prezintă regimul național legal al datelor electronice, conformitatea acestuia cu standardele europene precum și inițiativele naționale în cazurile în care competența aparține autorităților naționale. Ultimul capitol analizează modul de implementare a reglementărilor legale de către organele administrative competente, respectiv Autoritatea de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal și de către organele judiciare naționale.

Raportat la vastitatea temei și a domeniilor în care se utilizează date electronice, demersul de cercetare s-a limitat la a analiza cadrul legislativ aplicabil datelor electronice prelucrate exclusiv de către sectorul privat. Referirile la sectorul public au doar un rol pur informativ, pentru a permite o delimitare clară a cercetării. Studiul legiferării datelor în sectorul public, în special în ceea ce privește datele folosite de organele de cercetare penală și de serviciile de informații urmează a face obiectul unei cercetări ulterioare. Obiectul unui studiu distinct îl vor reprezenta și prevederile legii penale prin care se sancționează fapte penale privind datele electronice, precum accesul ilegal la un sistem informatic²⁰ sau alterarea integrității datelor informatice²¹. De asemenea, este necesar a nu face o confuzie între reglementarea legală a datelor electronice și reglementările legale privind infrastructura necesară transmiterii datelor și facilitării obiectivului UE privind libera circulație a datelor pe teritoriul său. Lucrarea de față analizează preponderent prima categorie de reglementări, printr-o abordare neutră față de tehnologia folosită pentru prelucrarea datelor electronice.

²⁰ Articolul 360 Legea nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 510, din 24.07.2009.

²¹ Articolul 362 Legea nr. 286/2009 privind Codul penal, publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 510, din 24.07.2009.

Cercetarea este structurată în jurul a 3 întrebări principale de cercetare privind modalitatea de reglementare a datelor electronice. În primul rând, a fost necesar a stabili care este cadrul normativ aplicabil în cazul datelor electronice la nivelul UE și în ce tip de abordare legislativă din cadrul clasificării lui Brownsword se încadrează. Chiar dacă la prima vedere datele sunt reglementate prin cele două instrumente principale, GDPR și Regulamentul privind datele fără caracter personal, demersul de cercetare a identificat un adevărat labirint de reglementări concurente, care în scopul de a fi neutre din punct de vedere tehnologic și flexibile, utilizează concepte vag definite. Achiziționarea online a unui bun sau serviciu atrage astfel aplicarea a cel puțin 4 sau 5 instrumente legale distincte, stabilite la nivel european, la care se adaugă legislația existentă la nivel național. Chiar și o simplă aplicare a GDPR-ului, un regulament care nu necesită transpunere, și care la prima vedere asigură o armonizare puternică, reprezintă un adevărat exercițiu de echilibristică. GDPR-ul permite statelor membre să introducă derogări prin intermediul reglementărilor naționale cu privire la peste 50 de aspecte. Prin urmare, orice aplicare a GDPR-ului impune verificarea și analizarea prevederilor naționale, acțiuni îngreunate de diferențele de limbă și cultură juridică dintre state membre. În cazul României, s-au adoptat mai multe prevederi naționale de implementare care afectează armonizarea domeniului privind datele cu caracter personal. Desăvârșirea pieței interne este astfel semnificativ îngreunată de arhitectura barocă a acestui sistem.

Prin crearea unui cadru legislativ extensiv și dedicat pentru reglementarea datelor, abordarea reprezintă un exemplu de aplicare a unui model de reglementare a datelor de tip Legiferare 2.0.. Acesta nu ține cont și nu încearcă să asigure coerență legislativă nici prin aplicarea principiilor de drept existente la specificitățile datelor și nici prin încadrarea legislației noi în sistemul tradițional. Modul de organizare a pieței interne și împărțirea competențelor între UE și statele membre nici nu permit un sistem care să se bazeze pe principiile specifice modelului Legiferare 1.0.

În continuare, lucrarea a analizat dacă arhitectura de reglementare a datelor electronice la nivelul UE este adecvată scopului, în vederea translatării libertăților specifice pieței interne în spațiul digital. Piața unică se bazează pe 4 libertăți economice fundamentale, pe libera circulație a tuturor factorilor de producție, respectiv: libera circulație a bunurilor, libera circulație a serviciilor, libera circulație a persoanelor și libera circulație a capitalurilor. Partajarea datelor, preferabil în timp real și în mod continuu, precum și transferul transfrontalier al acestora, se află la baza proceselor de afaceri și sunt esențiale pentru a permite efectuarea de tranzacții comerciale online, dar și pentru tranzacții fizice care deseori implică efectuarea de plăți online.

Prin urmare, cercetarea a concluzionat faptul că în baza instrumentelor legale existente, exercitarea libertăților fundamentale în cadrul pieței interne se inseră pe un drept subsidiar la libera circulație a datelor. Utilizând modelul uniunii vamale, UE a procedat la eliminarea frontierelor dintre statele membre în ceea ce privește transferurile de date. Garantarea aplicării uniforme a acestor norme se efectuează în baza „noii abordări” actualizată privind armonizarea, printr-o combinație de regulamente și standarde voluntare, adoptate de ISO în combinație cu organismele de standardizare europene. Dacă tradițional „noua abordare” a presupus adoptarea de directive care conțineau cerințe tehnice minime, în prezent majoritatea directivelor sunt înlocuite de regulamente, ca și în cazul reglementării datelor cu caracter personal. La frontierele externe s-au stabilit condiții comune pentru exportul de date, conform capitolului V din GDPR. Dacă în cazul uniunii vamale se protejau în special importurile, pentru a se asigura calitatea bunurilor care intră în UE, în cazul datelor se reglementează condițiile care permit exportul de date cu caracter personal dintr-un stat membru al UE într-o țară terță. În ambele cazuri se urmărește protecția cetățenilor UE, pentru a se asigura că modul de organizare al economiei mondiale nu afectează nivelul de bază al drepturilor garantate de către UE.

La o primă lectură, drepturile omului apar ca fiind prioritare în cazul reglementării datelor cu caracter personal, iar considerațiile de ordin economic sunt valori subsidiare. Regulile privind aplicarea legislației în cazul seturilor de date mixte sprijină concepția conform căreia interesele economice sunt subordonate obiectivului protejării drepturilor fundamentale în ordinea de drept europeană. Cu toate acestea, studiul de caz din ultima parte a capitolului 3, privind transferul de date către țări terțe a arătat că implementarea acordă prioritate factorilor economici. Inițial Comitetul European pentru Protecția Datelor a concluzionat că, dacă nu se poate găsi un temei legal adecvat pentru transferuri către o țară terță, datele cu caracter personal nu ar trebui transferate în afara teritoriului UE și toate activitățile de prelucrare ar trebui să aibă loc în interiorul acestuia. Cu toate acestea, după hotărârea Schrems II care a invalidat schema de transfer de date către SUA, nu s-a procedat la o suspendare a transferurilor și s-a menținut în continuare activitatea de transfer la nivel de „business as usual”. Procedura demarată împotriva Facebook, pentru suspendarea fluxurilor de date, reprezintă singura inițiativă notabilă, dar și aceasta se prelungește de doi ani fără a avea consecințe practice. Astfel, subsidiaritatea liberei circulații a datelor este pusă sub semnul întrebării, fiind mai curând interpretată ca o libertate propriu-zisă, o a 5-a libertate economică fundamentală. Începând cu anul 2019, dată de la care se aplică în paralel atât GDPR-ul cât și Regulamentul privind datele fără caracter personal, instrumente direct aplicabile și derivate, putem considera că s-a desăvârșit libertatea de circulație cu privire la majoritatea datelor din UE.

Cercetarea a identificat și o serie de obstacole în calea liberei circulații a datelor, care nu permit consolidarea și funcționarea pieței interne. Astfel, există 6 categorii de date cu caracter personal excluse din sistemul general de reglementare stabilit la nivel european. Acestea nu intră sub incidența GDPR-ului și rămân ori nereglementate, intrând fie sub incidența prevederilor de drept comun național, a nivelului Legiferare 1.0, fie fac obiectul unor instrumente legislative distincte de tip Legiferare 2.0 emise la nivel statal sau unional. Astfel, pentru anumite tipuri de date, încă se aplică standarde diferite în fiecare stat membru. De asemenea este posibil ca anumite date să aparțină mai multor categorii reglementate la nivel european și astfel să implice aplicarea cumulativă a protecțiilor oferite și a regimurilor legale. De exemplu, rezultatele unei analize de sânge reprezintă atât date medicale, cât și date biometrice, iar dacă sângele aparține unui minor sub 16 ani, sunt și date personale ale unui copil. Modul de aplicare al legislației europene privind drepturile copilului se completează, de asemenea, cu legislația națională a fiecărui stat membru privind capacitatea de exercițiu. În plus CJEU, prin activitatea de interpretare a legislației, creează o serie nouă de „reguli” și de categorii noi de date.

Analizat în profunzime regimul european de protecție a datelor apare ca fiind încărcat și complex. Obligațiile și drepturile stabilite, atât în sarcina persoanelor vizate cât și a operatorilor, reprezintă o sarcină disproporționată raportat la resursele existente, astfel încât prevederile legale rămân lipsite de eficiență practică, o formă fără fond. Acesta este unul dintre motivele pentru care SUA, influențată de lobby-ul industriei, refuză adoptarea unui document de reglementare a datelor la nivel federal. Premiza pe care se bazează regimul de reglementare a datelor cu caracter personal, autodeterminarea informațională, reprezintă de asemenea, un concept inutilizabil, raportat la evoluția tehnologică și modul de organizare al economiei digitale, iar utilizarea consimțământului ca temei pentru prelucrarea de date, și mai recent chiar interesul legitim reprezintă numeroase vicii privind eficacitatea. Un alt dezavantaj al legislației privind datele este gradul ridicat de complexitate și abstractizare, care îngreunează implementarea. Pe de altă parte, avantajul principal al legislației constă tocmai în faptul că este neutră din punct de vedere tehnologic, iar orice invenție viitoare privind stocarea sau transmiterea datelor nu duce la inaplicabilitatea legislației, ci permite menținerea drepturilor existente. Putem concluziona astfel că absența unui cadru legal eficace reprezintă un obstacol în calea pieței unice digitale și duce la scindarea pieței interne în funcție de granițele naționale sau industrii.

În ceea ce privește datele fără caracter personal, acestea sunt reglementate prin documente cu valoare de lege doar în UE și India, spre deosebire de abordarea generală privind utilizarea de

standarde tehnice cu aplicabilitate voluntară. Cadrul creat la nivel UE este flexibil și orientat exclusiv spre desăvârșirea pieței interne prin cele 3 categorii de prevederi principale.

În ultimul rând, ca o consecință a răspunsurilor la întrebările anterioare, lucrarea a identificat și interpretat modalități alternative de reglementare a datelor, care aparțin unor abordări distincte, de tip Legiferare 1.0, Legiferare 2.0 și Legiferare 3.0. Complexitatea economiei datelor și dezvoltarea alertă a capacităților tehnologice au iluminat lipsa de adecvare a nivelului de Legiferare 2.0., adoptată atât de UE cât și de SUA sau UK. Lipsurile prezentate de adoptarea unei abordări de tip Legiferare 1.0. au fost prezentate în cadrul mai multor secțiuni. Este oportună astfel migrarea către nivelul următor, respectiv Legiferare 3.0., care presupune utilizarea tehnologiei ca instrument normativ pentru reglementarea tehnologiei. Posibilitatea utilizării tehnologiei ca instrument de reglementare este sugerată chiar în GDPR, prin introducerea conceptelor de „privacy by design” și „preudoanonimizare”. Un exemplu eficient de utilizare a tehnologiei ca instrument de reglementare, chiar dacă reprobabil, este reprezentat de Scutul de Aur, supranumit „Marele Firewall Chinezesc”, care reușește să monitorizeze și cenzureze informațiile aflate în mediul online accesibile de pe teritoriul Chinei. Aplicarea tehnologiei ca instrument de reglementare este încă în stadiu incipient în spațiul nord-atlantic, dar urmează a se dezvolta.

De asemenea, se folosesc instrumente specifice Legiferării 3.0. pentru limitarea caracteristicilor datelor, în sensul transformării datelor din bunuri non-rivale în bunuri rivale și apropierea acestora de caracteristicile bunurilor corporale. Ulterior, se poate aplica o abordare clasică de tip Legiferare 1.0. prin aplicarea instituțiilor tradiționale, precum aplicarea dreptului de proprietate la datele electronice.

Interacțiunea și compararea sistemului european cu sistemele din SUA și China conturează piața globală contemporană bazată pe date. Și sistemul internațional se organizează și adaptează la noile realități, prin reglementarea datelor și a sectorului TIC în cadrul organizațiilor internaționale multilaterale de comerț precum OMC sau OCDE.

Acest demers interdisciplinar de cercetare a procedat la interpretarea și evaluarea cadrului legal și a jurisprudenței privind datele în format electronic, fără a se limita doar la concepte de drept sau noțiuni privind integrarea europeană, ci prin analizarea interacțiunilor dintre acestea și nivelul actual al evoluțiilor tehnologice. Astfel, lucrarea a constatat că anumite concepte legale, care au scopul de a asigura libera circulație a datelor și integrarea pieței interne, precum anonimizarea datelor, și-au pierdut eficacitatea în condițiile actuale de dezvoltare tehnologică.

Scopul acestui demers nu este acela de a finaliza dezbaterile privind legiferarea datelor și desăvârșirea pieței unice digitale europene, ci cel de a deschide noi căi pentru cercetare și analiză ulterioară. Datele nu dispar, ci se multiplică și continuă să ocupe un loc central în viața socială, economică și politică. În plus, ritmul alert al dezvoltării tehnologice imprimă subiectului de cercetare o flexibilitate și o necesitate de actualizare continuă. Datorită impactului revoluției digitale și inserării datelor în toate sectoarele economiei, și a interdependențelor și interconexiunilor rezultate, o nereglementare adecvată a datelor are ca efect perturbarea funcționării celor 4 libertăți economice și a pieței unice.

Astfel, prezenta lucrare reprezintă punctul de pornire a mai multor direcții de cercetare viitoare. Una dintre acestea privește modul de aplicare și implementare la nivel național a celor 4 propuneri legislative ale UE privind datele și mediul digital, respectiv: Actul privind serviciile digitale, Actul privind piețele digitale, Legea privind guvernanta datelor și Legea Datelor, precum și analiza efectului acestora asupra pieței unice digitale și a integrării europene. Studii aprofundate sunt necesare și cu privire la calificarea libertății de circulație a datelor fie ca reprezentând o a 5-a libertate economică fundamentală a pieței unice sau ca fiind doar un instrument subsidiar care permite translatarea celor 4 libertăți clasice în mediul digital și a adaptării economiei UE la noile tehnologii. Un alt aspect demn de a face obiectul unei cercetări amănunțite privește aplicarea concepției de Legiferare 3.0 la tehnologia de tip blockchain, folosită în cazul criptomonedelor și a contractelor „smart”, contracte care se execută automat la împlinirea condițiilor menționate în programul informatic. Promisiunea acestora de a reprezenta o modalitate de a înregistra, verifica și urmări dreptul de proprietate asupra unui activ digital sau fizic, are potențialul de a reduce parțial fricțiunile din piața internă rezultate din lipsa de omogenitate. Controlul obținut astfel asupra activelor va crește nivelul de încredere al entităților participante în economie și va încuraja companiile să își extindă activitatea de la nivel național la nivel european.